

τῶν κτήσεις, ἐκοινωνοῦν δ' ἐλάχιστα πρὸς τοὺς ἀπὸ τῆς Δύσεως ἄρχοντας, οἵτινες ἤδρευον ἐν ταῖς κατ' ἄγρους χώραις. Ἀφ' ἐτέρου δέ, ἐν ᾧ ἐπὶ τῆς διοικήσεως τῶν Βυζαντινῶν ὁ λαὸς καθόλου ἐπιέζετο μεγάλως ὑπὸ τῶν ἐπαρχιακῶν εὐγενῶν καὶ μεγάλων γαιοκτημόνων ἢ ἀρχόντων, ὡς αὐτοὶ ἐκαλοῦντο, ὁ ζυγὸς τούτων κατέστη ἥττον βαρὺς ἕνεκα τῶν ἐπιδρομῶν, στερησάντων αὐτοὺς μεγάλου μέρους τῶν κτήσεων αὐτῶν. Εἰς δὲ τὰ σλαβικά πῦλα ἐπετράπη νάπολαμβάνωσι τῶν προνομίων τῶν εἰς αὐτὰ ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων κεχορηγημένων.

Ἄλλ' ἀτυχῶς ἅπαν τοῦτο τὸ μεγαλεῖον καὶ ἡ εὐτυχία ἠφανίσθησαν διὰ μιᾶς μόνης πνοῆς. Ἐν ἔτει 1259 ὁ Γουλιέλμος Βιλλαρδουῖνος ἐνυμφεύθη τὴν θυγατέρα τοῦ Μιχαὴλ Β' δεσπότης τῆς Ἡπείρου, ὅστις κατὰ τούτους τοὺς χρόνους διωργάνου συμμαχίαν τῶν ἐλληνικῶν καὶ φραγκικῶν κρατῶν τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος ὅπως ἀνταχθῇ εἰς τὴν ἐν Νικαίᾳ ἐλληνικὴν αὐτοκρατορίαν, ἡ δὲ δύναμις αὐτοῦ ἤρξατο λαμβάνουσα διαστάσεις ἀπειλητικὰς. Οὕτω δ' ἐκραγέντος τοῦ πολέμου, ἡ ἡγεμονία τῆς Ἀχαΐας, συμπαρασύρθη εἰς αὐτὸν, καὶ ὁ Βιλλουρδουῖνος ἤγαγε τὸ ἄνθος τῶν στρατευμάτων αὐτοῦ εἰς βοήθειαν τοῦ πενθεροῦ του. Τῶν δυνάμεων ἃς ὁ αὐτοκράτωρ Μιχαὴλ ὁ Παλαιολόγος ἀντέταξε κατὰ τῆς στρατιᾶς τοῦ δεσπότης τῆς Ἡπείρου ἡγεῖτο ὁ ἀδελφὸς τοῦ αὐτοκράτορος Ἰωάννης, στρατηγὸς δεξιός, τὰ δὲ δύο στρατεύματα συνηνηθήθησαν ἐν τῇ πεδιάδι τῆς Πελαγονίας ἐν τῇ ἄνω Μακεδονίᾳ. Κατὰ δὲ τὴν μάχην ταύτην οἱ σύμμαχοι ὑπέστησαν καταστρεπτικὴν ἥτταν. Οὐ μόνον οἱ εὐγενέστατοι τῶν ἀρχόντων τοῦ Μωρέως ἐφονεύθησαν, ἀλλ' ἤχμαλωτίσθη καὶ αὐτὸς ὁ Βιλλαρδουῖνος ἀναγκωρισθεὶς ἐν τῷ κρυψῶνι, εἰς ὃν εἶχε καταφύγει, ἐκ τῶν προεχόντων αὐτοῦ ὀδόντων, τοῦθ' ὅπερ ἦτο τὸ ἰδιάζον αὐτοῦ χαρακτηριστικόν. Οὐδὲ ἡδύνατο νὰ πέσῃ εἰς χεῖρας χειροτέρας τῶν τοῦ Μιχαὴλ Η', ἡγεμόνος πονηροῦ, φιλοδόξου καὶ ἀσπλαχνικοῦ. Ἐπὶ τρία δ' ἔτη, κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ὁποίων οἱ Ἕλληνες ἀπέκτησαν τὴν Κωνσταντινούπολιν, κατεῖχετο ὡς αἰχμάλωτος, ἐπὶ τῇ ἐλπίδι ὅτι ἡ ὅλη ἐπαρχία τοῦ Μωρέως ἡδύνατο νάποσπασθῇ ἀπ' αὐτοῦ ὡς λύτρον. Κατὰ δὲ τὸ τέλος τοῦ χρόνου τούτου, τῷ 1262, ἡλευθερώθη ἐπὶ τῷ ὄρω τῆς εἰς τοὺς Βυζαντινοὺς παραχωρήσεως τῆς Μονεμβασίας, τῆς Μεγάλης Μάνης καὶ τῆς νεοκτίστου πόλεως Μιστρά, διὰ τῆς ἀπωλείας τῶν ὁποίων ἡ ἡγεμονία καθίστατο διὰ ἀρκῶς ἀνάπηρος. Θὰ ἦτο δι' ἀμφοτέρα τὰ μέρη ἐν ταύτῃ τῇ χώρᾳ καλλίτερον ἂν ὁ Βιλλαρδουῖνος ὑπεχώρει εἰς τὴν πρώτην ἀπαίτησιν τοῦ ἀντιπάλου του. Ἀντὶ δὲ τούτου ἀπὸ τοῦδε ὑπῆρχον δύο δυνάμεις ἐν Πελοποννήσῳ, Ἕλληνες καὶ Φράγκοι, ἡ δὲ χώρα διαρκῶς ἐξημεροῦτο ὡς ἐκ

τῶν ἀγῶνων τῶν ἀντιμαχομένων μερίδων· ἰδίως δὲ δεινὰ ἔπαθεν ἡ Ἀρκαδία ὑπὸ τῶν εἰσβαλλουσῶν στρατιῶν. Ἄλλ' εἰ καὶ οἱ ἐγχώριοι ἦσαν οἱ μᾶλλον ὑποφέροντες, οἱ Φράγκοι ὅμως εὐρέθησαν σὺν τῷ χρόνῳ ἐξημιωμένοι, ἐπειδὴ οἱ ὑπήκοοι αὐτῶν, ὄντες τὸ πλεῖστον Ἕλληνες, ἦσαν πάντοτε πρόθυμοι νὰ μεταστῶσι πρὸς τοὺς ἐχθροὺς αὐτῶν· ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ ὀργανισμὸς αὐτῶν ἐξησθένησεν ἐπειδὴ ἕνεκα τῆς καταστροφῆς πολλῶν εὐγενῶν ἐν τῇ κατὰ Πελαγονίαν μάχῃ, πολλὰ τῶν τιμαρίων περιῆλθον εἰς χεῖρας γυναικῶν. Ἀνενώθη δ' ὁ ἄγων βραχὺ μετὰ τὴν ἐπάνοδον τοῦ Γουλιέλμου, καὶ κατὰ πρῶτον ἐφάνη ὅτι οἱ Ἕλληνες ἔμελλον νὰ γείνωσι πάλιν κύριοι τῆς ὅλης χερσονήσου, ἅτε ἀπωθήσαντες τοὺς πολεμίους αὐτῶν εἰς τὴν ἐν Ἡλιδι ἐστίαν των, καταστρέψαντες καθ' ὁδὸν τὴν διάσημον μονὴν τῶν Βενεδικτίνων καὶ τὴν γοθρικὴν ἐκκλησίαν τῆς Παναγίας ἐν Ἴσοβᾳ κατὰ τὴν κοιλάδα τοῦ Ἀλφειοῦ<sup>1</sup>), πολιορκήσαντες δὲ καὶ αὐτὴν τὴν πρωτεύουσαν τῶν Φράγκων, τὴν Ἀνδραβίδαν. Ἀλλ' ὁ τροχὸς τῆς τύχης μετεστράφη, καὶ οἱ Φράγκοι ἐνίκησαν ὕστερον δύο ἀξιολόγους μάχας, τὴν μὲν ἐν Πρινίτζᾳ παρὰ τὸν Ἀλφειὸν, τὴν δὲ ἐν τῷ στενῷ τοῦ Μακρυπλαγίου, τοῦ ἄγοντος ἀπὸ τῆς Ἀρκαδίας εἰς τὴν πεδιάδα τῆς ἄνω Μεσσηνίας. Οὕτως ἐπὶ τοῦ παρόντος ἀποκατέστη ἡ ἰσορροπία καὶ ἐγένετο εἰρήνη. Ἀλλ' ἀπὸ τοῦ χρόνου τούτου νέος παράγων παρουσιάζεται ἐν τῇ πολιτικῇ τῆς χώρας, σπουδαίως ἐπιδράσας ἐπὶ τὴν ἱστορίαν τῆς ἡγεμονίας καὶ καταστάσεως αὐτῆς κατὰ μέγα μέρος ὑπήκουον ἄλλης δυνάμεως. Ὁ δὲ νέος οὗτος παράγων ὑπῆρξεν ἡ σχέσις αὐτῆς πρὸς τὸν οἶκον τῶν Ἀνδρηγαυῶν.

[Ἔπεται τὸ τέλος.]

\*\*\*Λ.

## Ο ΜΙΚΡΟΣ ΜΟΥΣΙΚΟΣ

[Πολωνικὸν διήγημα]

Ἦλθεν εἰς τὸν κόσμον ἀσθενὲς, καχεκτικόν. Αἱ γραῖαι γειτόνισσαι περὶ τὴν κλίνην τῆς λεχοῦς συναθροισθεῖσαι ἔσειον τὴν κεφαλὴν θεωροῦσαι τὴν μητέρα καὶ τὸ παιδίον. Ἡ σύζυγος τοῦ σιδηρουργοῦ ἤρξατο παρηγοροῦσα τὴν ἀσθενῆ οὕτως:

— Αἶ, εἶπε, θ' ἀνάψω ἐν' ἁγιοκένρι, γιατί βλέπω, συμπεθέρα, πῶς ἡ δουλειὰ σου εἶναι τελειωμένη. Κάνε ταῖς ἐτοιμασίαις σου διὰ τὸν ἄλλον κόσμον· πρέπει νὰ πάγω νὰ φωνάξω τὸν παπᾶ γιὰ νὰ σοῦ συγχωρήσῃ ταῖς ἀμαρτίαις σου.

— Ναί! προσεῖπεν ἄλλη τις, καὶ τὸ μικρὸ πρέπει νὰ τὸ βαφτίσωμε τὸ γρηγορώτερον· δὲν θὰ ζήσῃ ὡς ποῦ νὰ φθάσῃ ὁ παπᾶς! Φοβοῦμαι

<sup>1</sup> Περὶ τῶν ἐρειπίων ταύτης ἴδ. Leake Travels in the Morea. Τόμ. Β. σ. 87-88.

μή ξανάλθῃ πίσω καὶ ὀλογυρνᾷ ἔς τὴ γῆ σὰν τὰ παιδιὰ ποῦ πεθαίνουν ἀθάφιστα.

Ταῦτα δ' εἰποῦσα ἀνῆψεν ἐν κηρίον ἔλαβε τὸ παιδίον κ' ἐρράντισεν αὐτὸ δι' ἁγιασμοῦ τόσοσιν πολὺ ὥστε οἱ μικροὶ τοῦ ὀφθαλμοῦ ἀνοιγόκλεισαν· ἔπειτα δ' εἶπε :

«Σὲ βαπτίζω ἐν ὀνόματι τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, καὶ σὲ ὀνομάζω Ἰωάννην· καὶ τώρα χριστιανικὴ ψυχὴ γύρνα ὀπίσω ἀπ' ἐκεῖ ποῦ ἦλθες. Ἀμήν.»

Ἄλλ' ἡ χριστιανικὴ ψυχὴ δὲν εἶχεν οὐδεμίαν ἐπιθυμίαν νὰ ἐπιστρέψῃ ἐκεῖ ὅπουθεν ἦλθεν, οὔτε ν' ἀπολίπῃ τὸ ἀσθενικὸν περίβλημά της. Τοῦναντίον τὸ παιδίον ἤρξατο κινεῖν τοὺς πόδας καὶ κραυγάζον πάσῃ δυνάμει, εἰ καὶ μὲ τόνον τόσοσιν ἀδύνατον καὶ θρηνώδῃ ὥστε αἱ γραφαὶ συμπεθέραι ἐνόμισαν ὅτι ἤκουον τὸ νικούρισμα μικροῦ γάτου.

Προσεκλήθη ὁ ἱερεὺς, ἦλθεν, ἐξετέλεσε τὰ καθήκοντά του καὶ ἀπῆλθεν.

Ἡ ἀσθενὴς ἀνέρωσε.

Μετὰ μίαν ἐβδομάδα ἐπελήφθη καὶ πάλιν τοῦ ἔργου αὐτῆς. Ἡ ζωὴ τοῦ βρέφους εὐρίσκετο ἐπὶ ξυροῦ ἀκμῆς· μόλις ἐφαίνετο ἀναπνεόν ἐπὶ τρία ἔτη· ἀλλὰ τὸ τέταρτον ὁ κοῦκος ἐκελάθησεν ἐπανειλημμένως ἐπὶ τῆς στέγης· ἔκτοτε βελτιώσις τις ἐπῆλθε καὶ ὁ μικρὸς Ἰωάννης ἐφθασεν ὅπως ὅπως μέχρι τοῦ δεκάτου αὐτοῦ ἔτους. Ἐμεινεν ἰσχνός, χλωμός καὶ πλαδαρὸς ἐξωθηκυῖαν ἔχων τὴν γαστέρα, κοίλας τὰς παρειάς. Τὸν χειμῶνα ἔπτησεν ὀπίσω τῆς θερμάστρας καὶ ἐκλαίεν ἐν σιγῇ ἐκ ψύχους συχνὰ δὲ καὶ ἐκ πείνης, διότι ἡ μήτηρ οὐδὲν εἶχε νὰ θέσῃ οὗτ' εἰς τὴν θερμάστραν, οὔτε εἰς τὴν χύτραν. Τὸ θέρος περὶεφέρετο φορῶν χιτωνίσκον μόνον, περιεζωσμένον διὰ πανίνης λωρίδος καὶ ψιᾶθινον πιλίδιον. Ἡ μήτηρ τοῦ ἡγάπα αὐτὸν πολὺ ἀλλ' οὐχ ἤττον τὸν ἔδερε συχνὰ καὶ τὸν μετεχειρίζετο βαναύσως. Ὁκταετής γενόμενος παρηκολούθει τὰ ποίμνια ὡς βοηθὸς τοῦ βοσκοῦ, ἢ ἂν δὲν εὕρισκε τίποτε νὰ φάγῃ ἐν τῇ καλύβῃ ἀνεζήτει μανιτάρια ἐντὸς τοῦ δάσους. Ἀπορίας ἄξιον εἶναι ὅτι δὲν κατεφαγώθη ποτὲ ὑπὸ τῶν λύκων.

Δὲν ἦτο ἐξαιρετικῶς ἔξυπνος, ὡς ἀληθὴς δὲ χωρικός· ἔθετεν, ὅσakis τῷ ὠμίλουν, τὸν δάκτυλον εἰς τὸ στόμα. Οἱ συγχωριοὶ τοῦ τῷ προέλεγον ὀλίγην ζωὴν, εἰς δὲ τὴν μητέρα του ὀλιγωτέραν εὐτυχίαν, διότι μόλις ἦτο ἰκνὸς πρὸς ἐργασίαν. Πῶς συνέβαινε τοῦτο; ἄγνωστον· ἀλλὰ πρὸς ἐν μόνον πρᾶγμα ἠσθάνετο μεγάλην κλίσιν· πρὸς τὴν μουσικὴν. Ἦκροᾶτο ἐκάστου ἤχου καὶ ἐφ' ὅσον ἠλικιωτοῦ περισσότερον τὸν ἀπησχόλει τὸ ἔσσμα καὶ ἡ ἁρμονία. Ἄν ἦγε τὸ ποίμνιον εἰς τὸ δάσος, ἢ μετέβαινε μετὰ τινος φίλου νὰ συλλέξῃ χαμοκέρασα, ἐπέστρεφεν ἄνευ οὐδενὸς χαμοκεράσου, καὶ ἔλεγε ψιθυρίζων :

— Μανουλά μου, τί ὠραῖα ποῦ ἐτραγουδῆσε τὸ δάσος! τί ὠραῖα!

— Θὰ σοῦ κάνω νὰ τραγουδήσουν καὶ τὰ πλευρά σου τώρα, ἀκαμάτη! ἀνέκραζεν ὀργίλως ἡ μήτηρ τυμπανίζουσα αὐτὸν διὰ τοῦ μεγάλου κοχλίου.

Τὸ παιδίον ἐξέβαλλεν ὀξείας κραυγὰς, ὑπὸ σπινεῖτο νὰ λησμονήσῃ ὅλως διόλου τὰ ἔσσματα, ἀλλ' ἐντούτοις δὲν ἔπαυε συλλογιζόμενον πῶς ἀντήχει· τὸ δάσος καὶ ἐτραγώδει... Ποῖος ἀντήχει; Ποῦ νὰ τὸ ἤξεύρῃ! Αἰ ἐλάται, αἰ δρῶς, αἰ αἰγίρει, ὅλα· ὀλόκληρον τὸ δάσος!... καὶ ἡ ἡχώ... Εἰς τὴν πεδιάδα ἐτραγώδουν τὰ χόρτα, εἰς τὸν μικρὸν κῆπον ὀπίσω τῆς καλύβης ἐκελάδουν τὰ πτηνά.

Τὴν νύκτα ἤκουε φαντασιώδεις φωνάς, μόνον ἐν τῇ ἐξοχῇ ἀκουόμενας, καὶ ἔλεγεν ὅτι ὅλον τὸ χωρίον ἐτραγώδει καὶ ἀντήχει. «Ὅτε τὸν ἔστειλον ν' ἀνακινήσῃ τὴν κοπρίαν, ἐφαντάζετο ὅτι ἤκουε τὸν ἄνεμον πνεύοντα διὰ τοῦ δικράνου του. Ὁ ἐπιστάτης κατελάμβανεν αὐτὸν ἀκίνητον καὶ ἀδρανῆ, τὴν κόμην πρὸς τὰ ὀπίσω ἔχοντα ἐρριμμένην καὶ ἀκροώμενον τοῦ ἀνέμου· τότε ἤρπαζε τὴν μᾶστιγά του καὶ τῷ ἐδίδε καμπόσας, πρὸς ἐνθύμηνσιν. Ἀλλὰ τί τὸ ὄφελος; Προσωνυμεῖτο ἡ δὴ ὑπὸ τῶν χωρικῶν «Γιάγκος ὁ Μουσικός.» Τὸ ἄρ, ἀπεδίδρασκε τῆς οἰκίας καὶ κατασκευάζεν αὐλόν. Τὴν νύκτα ὅτε ἐκόαζον οἱ βάτραχοι, καὶ ἐλάλουν οἱ πετεινοὶ ὀπίσω τῶν φραγῶν, δὲν ἠδύνατο νὰ κοιμηθῇ· δὲν ἔπαυεν ἀκροώμενος, ὁ Θεὸς δὲ μόνος ἠξεύρει πόσους ἤχους συνήρμωτε. Ἡ μήτηρ τοῦ δὲν τὸν συμπαρελάμβανε εἰς τὴν ἐκκλησίαν διότι ἂν τὸ ὄργανον ἐτόνιζε θλιβεράν τινα ἢ γλυκεῖαν μελωδίαν, οἱ ὀφθαλμοὶ τοῦ παιδίου ἐδάκρυον ἢ ἔλαμπον καὶ ἠκτινοβόλουν ὥσπερ εἶχον μεταμορφωθῇ ὑπὸ τῆς ἀνταυγείας ἄλλου κόσμου.

Ὁ νυκτοφύλαξ, ὅστις περιέτρεχε τὸ χωρίον, καὶ διὰ νὰ μὴ ἀποκοιμηθῇ ἠρίθμει τὰ ἄστρα τοῦ οὐρανοῦ ἢ συνδιελέγετο χαμηλοφώνως μὲ τοὺς κύνας, πολλάκις διέκρινε τὸν λευκὸν χιτωνίσκον τοῦ Γιαγκοῦ τρέχοντος ἐν τῇ σκοτιᾷ πρὸς τὸ καπηλεῖον. Ἀλλὰ τὸ παιδίον δὲν εἰσῆρχετο εἰς τὸ καπηλεῖον ἔμεινεν ἔξω, στηριζόμενον, κύπτων ἐπὶ τοῦ τοίχου καὶ ἀκροώμενον. Ἐντὸς τὰ ζεύγη ἐχόρευον πετερόποδα καὶ νεανίας τις ἐσημεῖον τὸν ρυθμὸν μὲ κραυγὰς χαρᾶς. Ἦκούετο ὁ κρότος τῶν ποδῶν καὶ αἱ φαιδραὶ φωναὶ τῶν νεανίδων. Τὸ βιολίον ἐτραγώδει χαμηλὰ:

«Θέλομεν νὰ φάγωμεν, θέλομεν νὰ πῖωμεν, θέλομεν νὰ συγχρούσωμεν τὰ ποτήρια».

Καὶ ἡ βάρβιτος ἐτονόθρυζε σοβαρῶς:

«Ὅπως θέλει ὁ Θεός! ὅπως θέλει ὁ Θεός!»

Τὰ παράθυρα ἦσαν κατάφωτα· ἐκάστη δοκὸς ἐν τῷ καπηλειῷ ἐφαίνετο τρέμουσα καὶ παίζουσα· καὶ ὁ Γιαγκος ἠκροᾶτο!... Τί θὰ ἐδίδε διὰ

νά ἔχη ἐν βιολίον τὸ ὁποῖον νά μέλῃ σιγά σιγά :

« Θέλωμεν νά φάγωμεν, θέλωμεν νά πῖωμεν, θέλωμεν νά συγκρούσωμεν τὰ ποτήρια. »

Ἀπὸ σανίδια ἦτο τὸ βιολίον ἐκεῖνο καὶ ἔπαιζε τὸσον θαυμάσια! Ποῦ τὰ εὑρίσκον τὰ σανίδια ἐκεῖνα; ποῦ τὰ κατεσκεύαζον; Πόσον εὐτυχῆς θὰ ἦτο ἂν τῷ ἐπέτρεπον νά λάβῃ εἰς χεῖράς του ἐν βιολίον !... Ἀλλ' ὄχι! Μόνον ν' ἀκούῃ εἶχε τὸ δικαίωμα καὶ ἤκουεν ἄχρις οὗ ἡ φωνὴ τοῦ νυκτοφυλακὸς ἔκραζε πρὸς αὐτὸν ἐν τῇ σκοτίᾳ :

— Γρήγορα εἰς τὸ σπῖτι σας, βρωμῶπαῖδο!

Τότε ἔτρεχε γυμνόπους εἰς τὴν καλύβην καὶ ἡ φωνὴ τοῦ βιολίου περηκολοῦθει αὐτὸν εἰς τὸ σκότος:

«Θέλωμεν νά φάγωμεν, θέλωμεν νά πῖωμεν, θέλωμεν νά συγκρούσωμεν τὰ ποτήρια.

Καὶ ἡ σοβαρὰ φωνὴ τῆς βαρβίτου ἐτονθόρυζε:

«Ὅπως θέλει ὁ Θεός! Ὅπως θέλει ὁ Θεός!

Ἦτο λίαν εὐτυχῆς ὁσάκις ἤκουε βιολίον παιζόμενον εἰς γεῦμά τι θεριστῶν ἢ γαμήλιον. Ἐπειτα ἀνεριχθὰτο ὀπίσω τῆς θερμάστρας καὶ, ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας, δὲν ἦνοιγε τὸ στόμα του. Ὡς ἡ γαλῆ ἐν τῇ σκοτίᾳ, ἤρκειτο θεωρῶν πρὸ αὐτοῦ μετ' ὀφθαλμοῦς ἀπαστράπτοντας. Τέλος κατεσκεύασεν ἐν βιολίον μετ' πέταυρον εἰς ὃ προσήρμουσε ἱππέιους τρίχας· ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἔπαιζε τὸσον ὥραϊα ὅσον τοῦ καπηλείου· αἱ χορδαὶ παρῆγον ἦχον χαμηλόν, λίαν χαμηλόν· ἐσθμῶν ὡς μυῖαι. Ἐπαιζεν ἐν τούτοις ἀπὸ πρωῒας μέχρις ἐσπέρας ἂν καὶ τὸσον ἐξυλοκοπεῖτο διὰ τοῦτο ὥστε μετ' ὀλίγον ὡμοιάζε πρὸς ἄλλον κτυπημένον μῆλον. Τὸ δυστυχὲς παιδίον ἐγίνετο ἰσχυρότερον καθ' ἑκάστην ἡ κοιλία του μόνη ἔμενεν ἐξωγκωμένη, ἡ κόμη του ἐγίνετο πυκνοτέρα, καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ του ἀτενέστεροι καὶ διακριῶς δεδακρυσμένοι. Αἱ παρειαὶ καὶ τὸ στήθος ἐκοιλιάνοντο κατὰ μικρόν... Δὲν ὡμοιάζε πρὸς τὰ ἄλλα παιδιά, ἀλλὰ μᾶλλον πρὸς τὸ βιολίον του ὅπερ παρῆγεν ἦχον μόλις ἀντιληπτόν. Ἄλλως τε ἀπέθνησκε σχεδὸν ἐκ τῆς πείνης, διότι ἐτρέφετο ἀποκλειστικῶς μετ' σκληρὰ σῶτλα—καὶ μετ' τὸν πόθον ν' ἀποκτήσῃ ἐν βιολίον.

Δυστυχῶς ὁ πόθος οὗτος οὐδαμῶς ὠφέλησε τὸ παιδίον.

Ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ ἐν τῷ χωρίῳ μεγάρου θεράπων τις εἶχε βιολίον καὶ ἔπαιζεν ἐνίοτε ὅπως εὐχαριστήσῃ τὴν φίλην τῆς καρδίας του καὶ τοὺς ἄλλους ὑπηρέτας. Ὁ Γιάγκος ὠλίσθησεν συχνὰ διὰ τῶν περιπλοκάδων μέχρι τῆς αἰθούσης ὅπως ἀκούσῃ αὐτὸν ἢ τοῦλάχιστον ὅπως βῆψι λαθραῖον βλέμμα ἐπὶ τοῦ ὄργάνου. Ἦτο ἀνηρητημένον εἰς τὸν τοῖχον κατέναντι τῆς θύρας· τὸ παιδίον τὸ ἔβλεπε μακρόθεν μετ' ἀδιάπυρον πόθον, τῷ ἐφαίνετο δὲ ἱερὸν σκεῦος, ὅπερ δὲν ἠσθάνετο ἑαυτὸ ἄξιον νά ἐγγίσῃ. Ἐπιθυμία ἐν τούτοις παράφορος

κατελάμβανε αὐτό· ἀπαξ τοῦλάχιστον ἠθελεν νά τὸ ψαύσῃ μετ' τὴν χεῖρά του, ὅπως δὴποτε νά τὸ ἰδῇ ἐκ τοῦ σύνεγγυς... Ἐκ μόνης τῆς σκέψεως ταύτης ἔτρεμεν ἐξ εὐτυχίας ἡ πτωχὴ καρδίκα τοῦ παιδίου.

Νύκτα τινὰ οὐδεὶς εὑρίσκετο ἐν τῇ αἰθούσῃ. Οἱ κύριοι ἦσαν εἰς ξένον τόπον καὶ οἱ θεράποντες περιεφέροντο εἰς τοὺς δρόμους. Ἀπὸ πολλοῦ ἦδη, ἐντὸς τῶν περιπλοκάδων κεκρυμμένος, διὰ τῆς ὀρθανοίκτου θύρας ὁ Γιάγκος ἐθεώρει τὸ ποθητὸν βιολίον. Ἦ σελήνην ἔλαμπεν πλησιερῆς εἰς τὸν οὐρανόν, αἱ δ' ἀκτίνες τῆς ἐπιπτον διὰ τοῦ παραθύρου εἰς τὸ δωμάτιον καὶ ἀντανεκλῶντο εὐθέως ἐπὶ τοῦ ἀντικυρ τοίχου. Μετ' ὀλίγον ἐπλησίασαν εἰς τὸ βιολίον καὶ τὸ ἐφώτισαν ὀλόκληρον. Τότε ἐν τῇ πυκνῇ σκοτίᾳ ἀργυρόχρους λάμψις ἐφάνη ἀκτινοβολοῦσα ἐκ τοῦ ὄργάνου· τὸ παιδίον διέκρινε τὰ κενὰ πλευρά, τὴν κυρτὴν λαβὴν· οἱ κόλλαβοι ἐστίλβον ὡς πυγολαμπίδες καὶ τὸ τόξον ὡμοιάζε πρὸς ἀργυροῦν ῥαβδίον.

Ἄ! ἦτο ὥραϊον, σχεδὸν μαγικόν! Ὁ Γιάγκος ἐξηκολοῦθει θεωρῶν ἀπληστότερον. Κατακεκλιμένος μεταξὺ τῶν περιπλοκάδων, τοὺς ἀγκῶνας στηρίζων ἐπὶ τῶν ἰσχνῶν γονάτων, δὲν ἔπαυεν προσηλῶν ἐπ' αὐτοῦ τοὺς ὀφθαλμούς. Ὅτε μὲν ἡ ἀγωνία ἐκράτει αὐτὸν εἰς τὴν θέσιν του, ὅτε δ' ἀκατανίκητός τις δύναμις ὤθει αὐτὸν ἐμπρός. Μαγεῖα ἦτο ἡ ἄλλο τι; Τὸ βιολίον ἐν τῷ λαμπρῷ ἀκτινωτῷ στεφάνῳ του ἐφαίνετο πλησιάζον πρὸς αὐτὸν ὥσει ἐπλανῆτο ὑπὲρ τὴν κεφαλὴν του... Ἡ λάμψις ἐσθένετο ἐπὶ στιγμὴν καὶ ἀνεφαίνετο μετ' ὀλίγον ζωηρότερα. Μαγεῖα, ἀληθὲς μαγεῖα! Κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο ὁ ἄνεμος ἔπνεε, τὰ δένδρα ἐθορύβουν ἡσύχως, αἱ περιπλοκάδες ἐψιθύριζον, καὶ ὁ Γιάγκος ἐνόμισεν ὅτι ἤκουεν εὐκρινῶς:

— Πήγαινε δά, Γιάγκο! Εἰς τὴν κάμαρα ψυχὴ δὲν εἶναι... Ἐμπρός Γιάγκο!...

Ἦτο νῦξ διὰστερος καὶ φαιδρά. Εἰς τὸν κῆπον ἡ ἀηδὼν ἤρχισε νά κελαδῇ ὅτε μὲν ὑψίφωνος ὅτε δὲ χαμηλοφώνως:

— Πήγαινε, παρ' το!

Ἦ ἐντιμὸς νυκτόβιος γλαυῆς ἔπατο περὶ τὴν κεφαλὴν τοῦ παιδίου καὶ ἀνεφώνησε:

— Μή, Γιάγκο, μή!

Ἦ γλαυῆς ἀπέπτῃ, ἡ ἀηδὼν ἔμεινε, καὶ αἱ περιπλοκάδες ἐψιθύριζον εὐκρινέστερον.

— Κανεὶς δὲν εἶναι!

Τὸ βιολίον ἔλαμπε πάλιν ἐν μέσῳ ἀκτίνων.

Ὁ μικρὸς Γιάγκος ὠλίσθησεν ἡσύχως καὶ αἱ ἀηδόνες ἐκελάδησαν:

— Ἐμπρός! Παρ' το!

Ὁ λευκὸς χιτωνίσκος ἐπλησίαζε περισσότερον πρὸς τὴν θύραν. Οἱ μαῦροι καυλοὶ τῶν φυτῶν δὲν τὸν ἀπέκρυπτον πλέον. Ἐπὶ τῆς φλιζῆς ἤκουετο ἡ ταχεῖα ἀναπνοὴ τοῦ ἀσθενοῦς στήθους

του. Μετὰ μίαν στιγμήν ὁ λευκὸς χιτῶν ἐξηφάνισθη...

Μάτην ἡ νυκτόβιος γλαυκὴ ἵπταται εἰσέτι καὶ πλησιάσασα κράζει

— Μή! μή!

Ὁ Γιάγκος εἶναι ἤδη ἐν τῷ δωματίῳ. Οἱ βάρχοι τῆς λίμνης ἤρχισαν νὰ κοάζουν δυνατά, ὥσπερ πρᾶγμα τι τοὺς ἐτρόμαζε· ἔπειτα ἐπανῆλθεν ἡ σιωπή. Ἡ ἀηδὼν ἔπαυσε κελαδοῦσα, αἱ περιπλοκάδες ἔπαυσαν θορυβοῦσαι. Κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον ὁ Γιάγκος ὥλισθησεν ἐγγύτερον, ἡσύχως καὶ μετὰ προφυλάξεως, ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἀγωνία κατέλαβεν αὐτόν. Ἐν τῇ κρύπτῃ, ἐν μέσῳ τῶν φυτῶν, τῷ ἐφαίνετο ὅτι ἦτο ὡς ἐν τῇ κατοικίᾳ του, ὡς ἀγρίμιον ἐν τῇ λόχμῃ, καὶ τώρα τῷ ἐφαίνετο ὅτι ἦτο ὡς ἀγρίμιον ἐμπεσόν εἰς παγίδα. Τραχεῖαιτῆσαν αἱ κινήσεις του, βραχεῖα ἡ ἀναπνοή του, καὶ ἡ σκοτία περιεκάλυπτεν αὐτόν. Σιγαλή τις λάμψις ἐφώτισεν ἅπαζ ἔτι τὸ δωμάτιον καὶ τὸν δυστυχῆ Γιάγκον, ὅστις σχεδὸν τετραποδίζων καὶ ὠρθωμένην κρατῶν τὴν κεφαλὴν ἔμενε πτήσων πρὸ τοῦ βιολίου. Ἄλλ' ἡ λάμψις ἐσβέσθη, νέφη ἐκάλυψαν τὴν σελήνην, καὶ σκότος ἐπῆλθε καὶ σιγή. Μόνον μετὰ βραχεῖαν στιγμήν ἤχος γλαυκὸς καὶ θρηνώδης ἠκούσθη ὥσπερ τις, ἐξ ἀπροσεξίας εἶχεν ἐγγίσει χορδὴν τινα... καὶ αἰφνης ἀντήχησεν ἀπὸ γωνίας τινὸς τῆς αἰθούσης χονδρὰ φωνὴ κοιμωμένου, ὅστις ἠρώτησεν ὀργίλως.

— Ποῖος εἶν' αὐτοῦ;

Ὁ Γιάγκος κατέστειλε τὴν ἀναπνοήν του· ἄλλ' ἡ χονδρὰ φωνὴ ἠρώτησε καὶ αὖθις:

— Ποῖος εἶν' αὐτοῦ;

Φωσφόρον ἔλαμψεν ἐπὶ τοῦ τοίχου· τὸ δωμάτιον ἐφωτίσθη, καὶ τότε... ὦ Θεέ, ἠκούσθησαν βλασφημίας, γρονθοκοπήματα, δάκρυα τοῦ παιδίου, κραυγαί:

— Ἄ! γιὰ ὄνομα τοῦ Θεοῦ!

Ἰλακαὶ κυνῶν, κινήσεις φῶτων πρὸ τῶν παραθύρων, θόρυβος ἐν ὅλῃ τῇ αὐλῇ...

Τὴν ἐπαύριον ὁ δυστυχὴς Γιάγκος ἦτο ἐνώπιον τοῦ δικαστηρίου τοῦ χωρίου. Ἐμελλε νὰ δικασθῇ ὡς κλέπτῃς;... Βεβαίως. Ὁ δικαστής καὶ οἱ πάρεδροι, ἔδλεπον ἐνώπιόν των τὸ παιδίον ἐκεῖνον τὸν δάκτυλον κρατοῦν ἐν τῷ στόματι, ἀτενὲς καὶ περιδεὲς ἔχον τὸ βλέμμα, μικρὸς ὡμον, καχεκτικόν, ὑπαρὸν μεμωλωπισμένον, ἀγνοοῦν πῶς νὰ εὐρίσκειτο καὶ τί παρ' αὐτοῦ ἀπῆλθον. Πῶς νὰ δικάσωνται τοιοῦτο ἔλεεινόν ὄν, μὲν δεκαετὲς, καὶ μόλις δυνάμενον νὰ στηριχθῇ ἐπὶ τῶν ποδῶν του; Θὰ τὸ στείλουν εἰς τὴν φυλακὴν ἢ... Ἐν τούτοις εἶνε συγγνωστὰ τὰ παιδιὰ. Ὁ νυκτοφύλαξ δύναται νὰ τὸ λάβῃ καὶ νὰ τῷ φιλοδωρήσῃ ῥαβδισμούς τινας διὰ νὰ μάθῃ νὰ μὴ κλέπτῃ ἄλλοτε. Καὶ ἡ ὑπόθεσις ἐπερατώθη.

Πολὺ καλὰ. Ἡ δικαιοσύνη θὰ ἱκανοποιηθῇ....

Προσκαλοῦν τὸν Στάθην, τὸν νυκτοφύλακα.

— Πάρε αὐτὸ τὸ παιδί καὶ δόσε του ἓνα μάθημα μὲ βέργαις.

Ὁ Στάθης προσέκλινε εἰς σημεῖον συγκαταθέσεως τὴν ἡλιθίαν του κεφαλὴν, ἔλαβε τὸν Γιάγκον ὑπὸ τὸν βραχίονά του ὡς μικρὸν γάτον καὶ τὸν μετέφερεν εἰς τὸν σιτοβολῶνα. Τὸ παιδίον δὲν ἐνόει περὶ τίνος ἐπρόκειτο, ἀλλ' ἦτο περίτρομον, οὔτε λέξιν δὲν ἔλεγε καὶ περιέβλεπε κύκλῳ ὡς πτηνόν, κατεπτοημένον. Μὴ ἤξευρε τί ἐσκόπευον νὰ τὸ κάμουν; Μόνον ὅτε ὁ πελώριος Στάθης ἀνέτρεψεν αὐτὸ μ' ἓνα γρόνθον ἐν τῷ σιτοβολῶνι, τὸ ἐξήπλωσεν ἐπὶ τοῦ ἐδάφους καὶ ἀνεγείρας τὸν χιτωνίσκον του ἐδράξατο τοῦ ραβδίου, ὁ ταλαίπωρος Γιάγκος ἀνέκραξε:

— Μανοῦλα μου!

Καὶ εἰς ἕκαστον ραβδισμόν ἀνέκραξε:

— Μανοῦλα μου!

Ἄλλ' ὅλον ἐν χαμηλότερον, ὅλον ἐν ἀσθενέστερον ἄχρι οὗ ὑπὸ τὰς πληγὰς τῆς ράβδου τὸ παιδίον εἰσῆγε καὶ ἔπαυσεν ἐπικαλούμενον τὴν μητέρα του... Δυστυχὲς συντρίβεν βιολίον!... ὦ! ἡλίθιε, βάρβαρε Στάθῃ! Κτυποῦν οἱ ἄνθρωποι τόσον πολὺ τὰ μικρὰ παιδιὰ; Τὸ δυστυχὲς παιδίον ἦτο ἀνέκαθεν καχεκτικόν καὶ ἀσθενὲς καὶ μόλις ἡ πνοὴ τῆς ζωῆς ὑπελείπετο ἐν αὐτῷ.

Ἡ μήτηρ ἔφθασε τέλος καὶ παρέλαβε τὸ παιδίον· ἀλλ' ἠναγκάσθη νὰ τὸ μετακομίσῃ ἐν τῇ ἀγκάλῃ εἰς τὴν κατοικίαν της... Τὴν ἐπαύριον ὁ Γιάγκος δὲν ἀνηγέρθη.

Αἱ χελιδόνες ἐκελάδουν ἐπὶ τῆς κερασέας ἥτις ὑψοῦτο πρὸ τοῦ παραθύρου· ἀκτὶς ἡλίου εἰσέδυε καὶ ἐφώτιζε διὰ τῆς χρυσῆς αὐτῆς λάμψις τὴν μεμωλωπισμένην κεφαλὴν τοῦ παιδίου, τὴν μικρὰν αὐτοῦ μορφήν ἐν ἣ οὐδὲ σταγὼν αἵματος εἶχεν ἐναπολειφθῇ. Ἡ ἀκτὶς ἐκείνη τοῦ ἡλίου ἀπετέλει τὴν ὁδὸν ἣν ἔμελλε νὰ διέλθῃ ἡ ψυχὴ τοῦ παιδίου. Εἶναι εὐτυχὲς ὅτι τὴν στιγμήν τοῦλάχιστον τοῦ θανάτου βαδίζει ἐν τῇ εὐρείᾳ ὁδῷ τοῦ ἡλίου, διότι ἐν τῇ ζωῇ στενὴν καὶ ἀκανθώδη ἐπορεύθη τρίβον. Τὸ στῆθος, ἰσχνότερον ἔτι γενόμενον, ἀνεγείρεται εἰσέτι ἐλαφρῶς καὶ τὸ πρόσωπον τοῦ παιδίου φαίνεται λαμβάνον τὴν ἀνταύγειαν τοῦ ἄλλου κόσμου.

Εἶνε ἐσπέρα· αἱ χωρικαὶ θερίσασαι τὸν χόρτον ὑπέστρεφον ἄδουσαι. Ἐν τῇ χλόῃ, μετὰ τοῦ ἀρώματος τοῦ δάσους ἀντήχει ὁ ἤχος τῆς ποιμενικῆς φλογέρας.

Ὁ Γιάγκος ἠκροᾶτο ἐσχάτην φορὰν τῶν ᾄσμάτων καὶ τῶν ἤχων τοῦ χωρίου... Παρ' αὐτόν, ἐπὶ τοῦ καλύμματος τοῦ ἵππου, ἔκειτο τὸ πεταύρινον βιολίον του. Αἰφνης τὸ θνήσκον πρόσωπον τοῦ παιδίου μετεμορφώθη, καὶ τὰ ὠχρὰ αὐτοῦ χεῖλη ἐψιθύρισαν.

— Μανοῦλα...

— Τί εἶναι, ἀγάπη μου; ἠρώτησεν ἡ μήτηρ διὰ φωνῆς ἐν λυγμοῖς πνιγομένης.

— Μανοῦλα, ὁ Θεὸς θὰ μοῦ δώσῃ καὶ πάνω ἔς τὸν οὐρανὸν ἕνα ἀληθινὸ βιολί, αἶ, θὰ μοῦ δώσῃ;

— Ναί, παιδί μου, ναί, ναί! ἀπεκρίθη ἡ μήτηρ μὴ δυνηθεῖσα νὰ εἴπῃ τι πλέον, διότι ἐξερράγη διὰ μιᾶς ἡ συνεχομένη ὁδὸν της.

Ἐψιθύρισε μόνον ἐν λυγμοῖς.

— ὦ Χριστέ μου! Χριστέ μου!

Ἐκλινε βιαίως τὸ πρόσωπόν της ἐπὶ τοῦ ἔρματος καὶ ἤρξατο ὠρυομένη ὡς τρελλή ἢ ὡς ὃν παρ' οὗ ὁ θάνατος ἀποσπᾷ τὴν προσφιλεστάτην ὑπαρξίν του...

Ἡ πολυτιμοτάτη ὑπαρξὶς της πρᾶγματι εἶχεν ἀναρπασθῇ. Ὅτε ὤψασε τὴν κεφαλὴν καὶ εἶδε τὸ παιδίον, οἱ ὀφθαλμοὶ τοῦ μικροῦ μουσικοῦ ἦσαν ἀνοικτοί, ἀλλ' ἀκίνητοι, τὸ πρόσωπόν του σοβαρόν, σκυθρωπὸν καὶ ἄκαμπτον. Ἡ ἀκτὶς τοῦ ἡλίου εἶχεν ἐξαφανισθῇ.

Ἀναπαύου ἐν εἰρήνῃ, Γιάγκο!

Τὴν ἐπαύριον οἱ πλούσιοι κτήτορες τοῦ μεγάρου ὑπέστρεψαν ἐξ Ἰταλίας καὶ μετ' αὐτῶν ἡ νεᾶνις καὶ ὁ ἱππότης ὅστις ἐπωφθαλμία τὴν χεῖρά της. Ὁ ἱππότης εἶπε:

— Τί ὠραία χώρα ἡ Ἰταλία!

— Καὶ τί λαὸς καλλιτεχνῶν! Ἐκεῖ θεωροῦν εὐτυχίαν τὼν νὰ ζητοῦν τὰς καλλιτεχνικάς εὐφύας καὶ νὰ τὰς προστατεύουν... , προσεῖπεν ἡ νεᾶνις.

Ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ Γιάγκου αἱ ἱταῖαι ἐθρήνουν.

(H. Sienkiewicz)

... K

Ἡ φιλοσοφικὴ σημασία

## ΤΗΣ ΔΕΞΙΑΣ ΧΕΙΡΟΣ

Τὸ ἀνθρώπινον σῶμα σύγκειται ἐκ δύο ἡμίσεων μερῶν· κυρίως δὲν εἰμῆθα εἰς ἄνθρωπος, ἀλλὰ δύο ἡμίσεις· τοῦτο δὲ οὐ μόνον ὑπὸ ἔποψιν σωματικὴν, ἀλλὰ, καὶ πρὸ πάντων, ὑπὸ ἔποψιν ψυχικὴν· διὰ τὴν ἀριθμητικὴν δύο ἡμίση ἢ ἐν εἶνε ἐν καὶ τὸ αὐτό· ἀλλ' ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶνε ἀριθμός· τὰ δύο ἡμίση τοῦ σώματος εἶνε οὐκ ὀλίγον ἀνόμοια ὡς πρὸς τὴν μορφήν καὶ λειτουργίαν τῶν ἐμπεριεχομένων ἐν ταῖς κοιλότησιν αὐτοῦ ὀργάνων καὶ ὡς πρὸς τὴν εὐχρηστίαν τῶν μελῶν αὐτοῦ. Ἡ δεξιὰ χεὶρ εἶνε εὐχρηστοτέρα, ἐπιτηδειότερα καὶ πολυτιμότερα δι' ἡμᾶς τῆς ἀριστερᾶς· ἐπίσης τὸ ἀριστερόν ἡμισφαίριον τοῦ ἐγκεφάλου, ὡς θέλομεν ἶδει παρακατιόντες εἶνε πολὺ σπουδαιότερον τοῦ δεξιῷ ὁμωνύμου.

Αἱ ὑπηρεσίαι τῆς δεξιᾶς χειρὸς πρὸς τὸν ἄνθρωπον λίαν δικαίως ἀνεγνωρίσθησαν καὶ δεόντως

ἐξετιμήθησαν· ὡς ἐνδείξιν δὲ τιμῆς καὶ σεβασμοῦ πρὸς αὐτὴν ὁ ἄνθρωπος ἀνέκαθεν καθιέρωσεν ἔθιμα ἐν τῷ βίῳ του καὶ παρεδέχθη λέξεις ἐν τῇ γλώσσῃ του καὶ προλήψεις οὐδὲν ἄλλο μαρτυροῦντα ἢ τὴν μεγάλην σπουδαιότητα, ἣν κέκτηται ἡ δεξιὰ, καὶ τὴν μεγάλην ὑπόληψιν, ἣν δὲν ἔπαυσε τρέφειν πρὸς αὐτὴν ὁ ἄνθρωπος, ἀπὸ ἀμνημονεύτων χρόνων καὶ καθ' ὅλα τὰ γεωγραφικὰ πλάτη· οὕτω οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ἐὰν κατ' ἐπίσημον στιγμὴν ἐβλεπον πτηνὸν διερχόμενον πρὸς τὰ δεξιὰ, ἐθεώρουν τοῦτο ὡς καλὸν οἰωνόν, ὡς κακὸν δὲ σημεῖον, ἐὰν διήρχετο πρὸς τὰ ἀριστερά· τὴν ἀριστερὰν χεῖρα κατ' εὐφημισμὸν ὠνόμαζον *εὐώνυμον*, ὡς ὠνόμαζον Εὐμενίδας τὰς τρεῖς ἐκείνας καταχθονίους θεότητας, αἵτινες κατεδίδωκον καὶ ἐβασάνιζον τοὺς κακούργοις ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, ζητοῦντες τρόπον τινὰ ἐν τῷ μυστηριώδει καὶ ἀφελεῖ φόβῳ αὐτῶν πρὸς πᾶν κακὸν νὰ ἐξιλεώσῃσι τοῦτο διὰ καλῆς προσωνομίας.

Ἡ δύναμις, ἡ ἐπιτηθειότης εἰς τὰς κινήσεις, τὰς μεγάλας ἢ τὰς μικράς, ἐκδηλοῦται καὶ διενεργεῖται διὰ τῆς δεξιᾶς χειρὸς· παρ' ἅπασιν τοῖς λαοῖς καὶ κατὰ τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους τὰ ἐργαλεῖα ἦσαν κατεσκευασμένα διὰ νὰ συλλαμβάνωνται διὰ τῆς δεξιᾶς χειρὸς πρὸς χρῆσιν. Ὁ σάκις δὲ ἐργάζονται καὶ αἱ δύο χεῖρες, τὸ σπουδαιότερον μέρος τῆς ἐργασίας ἐκτελεῖ ἡ δεξιὰ, ἐνῷ ταυτοχρόνως ἡ ἀριστερὰ χρησιμεύει ὡς ἀπλὴ ὑπηρετρία τῆς εὐγενοῦς ἀντιστοίχου χειρὸς.

Εἰς τὸ κλειδοκύμβαλον ἡ ἀριστερὰ χεὶρ συνοδεύει τὴν δεξιάν, ἥτις τὸναντίον ποιεῖ τὰς μᾶλλον ἐκτεταμένας, λεπτὰς καὶ ταχεῖας κινήσεις τοῦ μουσικοῦ τεμαχίου. Ἐὰν οἱ Ὀττεντότοι καὶ οἱ Σουδανᾶιοι δὲν παίζωσι κλειδοκύμβαλον, γνωρίζουσιν ὅμως νὰ μάχωνται· καὶ οὗτοι λοιπὸν διὰ τῆς δεξιᾶς χειρὸς ἀνασπῶσι τὸ ξίφος ἢ κραδαίνουνσι τὴν λόγχην καὶ κρεουργοῦσι τὸν ἀντίπαλον, ἐνῷ ἡ ἀριστερὰ χεὶρ κρατεῖ τὴν ἀσπίδα.

Κατὰ τὴν ἀρχαίαν πακτικὴν τῆς στρατιωτικῆς τέχνης τὸ δεξιὸν κέρασ συνεκροτεῖτο ἐξ ἐπιλέκτων ἀνδρῶν, ἐνῷ τὸ εὐώνυμον κέρασ ἦν ὑποδεέστερον ὡς πρὸς τὴν ποιότητα καὶ τὸν ἀριθμὸν τῶν ἀνδρῶν· καὶ σήμερον δὲ παρ' ἡμῖν ἐν τῷ στρατῷ τοὺς ὑψηλοτέρους ἄνδρας τάττουσι πρὸς τὸ δεξιὸν ἐκάστης διμοιρίας, ἐνῷ οἱ δυστυχεῖς κορτοὶ τίθενται εἰς τὸ ἀριστερόν. Ὁ δεξιὸς φάλτης ἐν ταῖς ἐκκλησίαις πληρόνεται ἀκριβώτερον τοῦ ἀριστεροῦ· ἐν τοῖς γεύμασιν εἰς τὰ δεξιὰ τοῦ Ἀμφιτρίονος ἢ τῆς Ἀλκμήνης τοῦ κάθηται πρὸς τιμὴν ὁ ξενιζόμενος· ἐν δὲ ταῖς ἐθιμοτυπίαις τῶν Αὐλῶν ἢ πρὸς τὰ δεξιὰ θέσις εἶνε πάντοτε ἡ τιμητικωτέρα. Ὁ Ἀδιμος (Adimo) ὁ πρῶτος ἄνθρωπος τῶν Ἰνδῶν, ὁ υἱὸς τοῦ Βράχμα ἢ Βράμα, ὅστις πάλιν ἦτο υἱὸς τοῦ ἑαυτοῦ του, ἦται αὐτὸς ὁ ἴδιος Βράχμα ὁ θεός, ὁ δημιουργὸς τοῦ